

УДК 347

<https://doi.org/10.34142/23121661.2024.39.09>

[orcid.org / 0000-0001-6394-1834](https://orcid.org/0000-0001-6394-1834)

© Пономаренко О.М., 2024

[orcid.org / 0000-0002-7773-0402](https://orcid.org/0000-0002-7773-0402)

© Ждан М.Д., 2024

О.М. Пономаренко, М.Д. Ждан

**ДОГОВІР ПРО ПОДІЛ МАЙНА ПОДРУЖЖЯ,
В СКЛАДІ ЯКОГО Є ЧАСТКА В
СТАТУТНОМУ КАПІТАЛІ
ГОСПОДАРСЬКОГО ТОВАРИСТВА
(КОРПОРАТИВНИЙ ПАЙ)**

O. Ponomarenko, M. Zhdan

**AN AGREEMENT ON THE DIVISION
OF MARITAL PROPERTY, WHICH
INCLUDES A SHARE IN THE AUTHORISED
CAPITAL OF A BUSINESS ENTITY
(CORPORATE SHARE)**

Анотація. Метою статті є визначення специфіки договору про поділ майна подружжя до складу якого входить корпоративний пай для удосконалення його нормативного врегулювання. У статті проведено аналіз особливостей договору про поділ майна подружжя, у складі якого є частка у статутному капіталі господарського товариства (корпоративний пай). У статті охарактеризовано правову природу договору про поділ майна подружжя, а також правовий режим такого нетипового об'єкту цивільних прав як частка у статутному капіталі господарського товариства. В результаті дослідження автори дійшли наступних висновків: на особливості укладення договору про поділ майна, що належить подружжю на праві власності, впливає специфіка об'єкта. Корпоративний пай належить до нетипового об'єкта цивільних прав, особливості його правового режиму мають бути враховані при укладенні договору про поділ майна; специфіка корпоративного паю полягає в тому, що він нерозривно пов'язаний з корпоративними правами, а тому здійснення речових прав на корпоративний пай впливає на права та інтереси інших учасників корпоративних правовідносин, суб'єктом яких також є один із подружжя, таким чином під час укладання договору про поділ майна подружжя, до складу якого входить частка у статутному капіталі, права та інтереси господарського товариства та решти його учасників мають бути враховані; у статутних документах господарського товариства може бути передбачено обмеження прав подружжя на поділ корпоративного паю і таких обмежень має бути дотримано при

укладенні договору про поділ майна; у зв'язку з тим, що поділ корпоративного паю тягне за собою наслідки не лише для сторін цього договору, а й для інших осіб (господарського товариства та решти його учасників), а також у зв'язку з тим, що право на поділ корпоративного паю може бути обмежене статутом товариства, у законі необхідно закріпити вимогу щодо необхідності письмової форми з нотаріальним посвідченням та (або) державним посвідченням такого договору у ЄДР.

Ключові слова: договір про поділ майна подружжя, члени сім'ї, корпоративний пай, частка у статутному капіталі господарського товариства, право спільної сумісної власності, поділ майна, об'єкт цивільних прав.

Abstract. The article analyses the peculiarities of a marital property division agreement which includes a share in the authorised capital of a business entity (corporate share). The article analyses the legal nature of a marital property division agreement and the legal regime of such an atypical object of civil rights as a share in the authorised capital of a business entity. As a result of the study, the author came to the following conclusions. 1. The peculiarities of concluding an agreement on the division of property owned by spouses on the basis of the right of ownership are influenced by the specifics of the object. A corporate share belongs to an atypical object of civil rights, and the peculiarities of its legal regime should be taken into account when concluding a property division agreement. 2. The specificity of a corporate share is that it is inextricably linked to corporate rights, and therefore the exercise of property rights to a corporate share affects the rights and interests of other participants in corporate legal relations, the subject of which is also one of the spouses, thus, when concluding an agreement on the division of property of the spouses, which includes a share in the authorised capital, the rights and interests of the business entity and other participants must be taken into account. 3. The statutory documents of a business entity may provide for restrictions on the rights of spouses to divide a corporate share, and such restrictions must be observed when concluding a property division agreement. 4. Due to the fact that division of a corporate share entails consequences not only for the parties to this agreement, but also for other persons (a business entity and the rest of its participants), and also due to the fact that the right to divide a corporate share may be limited by the company's charter, the law should enshrine the requirement that such an agreement must be in writing with notarisation and (or) state certification in the Unified State Register.

Keywords: marital property division agreement, family members, corporate share, share in the authorised capital of a business entity, right of joint joint ownership, division of property, object of civil rights.

Постановка проблеми. Поділ майна, яке належить подружжю на праві спільної сумісної власності, часто стає предметом спорів, про що свідчить статистика Єдиного державного реєстру судових справ. Однак, у суді розглядаються лише ті випадки, коли подружжю не вдалося самотійно домовитися про поділ майна, тобто судовий порядок слід визнавати як виняток із правила про те, що поділ майна здійснюється за домовленістю подружжя. Про це опосередковано свідчать і прийоми законодавчої техніки, які використовуються в сімейному законодавстві в галузі нормативного регулювання поділу майна подружжя. Спочатку законодавець закріплює право подружжя на поділ майна

та його здійснення на основі домовленості, і лише потім визначає правила поділу майна в судовому порядку. Саме тому і в доктрині сімейного права, насамперед, має бути приділено увагу саме добровільному поділу майна та договору про поділ майна як основному регулятору цих відносин.

На жаль, саме договір про поділ майна подружжя, як і більшість інших сімейних договорів, недостатньо вивчений в теорії сімейного права. Це, безпосередньо, впливає і на стан сімейного законодавства. У СК відсутнє належне правове регулювання договору про поділ майна подружжя, у зв'язку з чим у подружжя виникають складнощі не тільки з розумінням суті цього договору, а й з гарантіями його виконання і вибором способів захисту. Ще більше проблем виникає у випадках, коли до складу майна подружжя, що підлягає поділу, входять нетипові об'єкти цивільного права, до яких належить корпоративний пай.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми, пов'язані з поділом майна подружжя, до складу якого входить корпоративний пай, досліджувалися в працях таких науковців як В. І. Борисова, В. А. Васильєва, А. Н. Вінтоняк, Ю. М. Жорнокуй, І. В. Жилінкова, І. В. Спасибо-Фатєєва, А. В. Смітюх та інших. Окремо в науці досліджується правова природа договору про поділ майна подружжя. На жаль, проблеми укладення договору про поділ майна подружжя, до складу якого входить корпоративний пай, ні у доктрині сімейного права, ні корпоративного права ще не були досліджені.

Метою статті є визначення специфіки договору про поділ майна подружжя до складу якого входить корпоративний пай для удосконалення його нормативного врегулювання.

Виклад основного матеріалу. *Поняття договору про поділ майна подружжя та його характеристика.* Відповідно до ч. 1 ст. 69 СК дружина і чоловік мають право на поділ майна, що належить їм на праві спільної сумісної власності, незалежно від розірвання шлюбу. Одним із способів поділу майна, що належить подружжю на праві спільної сумісної власності, є поділ майна за взаємною згодою подружжя, що здійснюється шляхом укладення договору про поділ майна.

Поняття договору про поділ майна подружжя в СК не закріплено. Однак воно сформульоване в доктрині сімейного права. Під договором про поділ майна прийнято розуміти договір між подружжям (колишнім подружжям), спрямований на припинення права спільної сумісної власності подружжя на майно, шляхом його поділу в натурі та (або) визначення часток у праві спільної власності).

Характерними рисами договору про поділ майна подружжя є наступні: по-перше, це сімейний договір, що спрямований на врегулювання майнових відносин між членами сім'ї (подружжям) або колишніми членами сім'ї (колиш-

нім подружжям); по-друге, він спрямований на припинення права спільної сумісної власності та виникнення права власності кожного з подружжя на певне майно; по-третє, сторонами цього договору є подружжя (колишнє подружжя); по-четверте, його предметом є майно, що належить подружжю. «Його основна мета полягає в зміні правового режиму спільної сумісної власності майна на режим спільної часткової власності або роздільної власності кожного з подружжя (колишнього подружжя)» [1, с. 55].

Слід зазначити, що на особливості правил укладення договору про поділ майна подружжя впливає правовий режим майна, на поділ якого він спрямований. Корпоративний пай є, на думку, І. В. Спасибо-Фатєєвої нетиповим об'єктом цивільних прав. І якщо корпоративний пай входить до складу майна, яке підлягає поділу, то це впливає і на правила укладення договору про поділ майна подружжя.

Особливості корпоративного паю як об'єкта договору про поділ майна подружжя. У доктрині корпоративного права та в судовій практиці вже склалася позиція, згідно з якою в результаті інвестиції до статутного капіталу господарського товариства у учасника виникає право власності на корпоративний пай та корпоративні права.

При цьому, як пише І. В. Спасибо-Фатєєва, специфіка об'єкта корпоративних правовідносин обумовлюється тим, що їх учасники мають два види прав – «право на акції/ частку» та «права з акції/частки». Набуваючи акції/ частку, особа стає учасником, а відтак набуває прав, що надаються акціями/ часткою. Тому цю формулу подвійних («два в одному») прав слід розуміти так: об'єктом правовідносин власності та обороту (договірних, спадкових) є акції/частки, а об'єктом корпоративних правовідносин є корпоративні права [2, с. 17].

А. В. Смітюх також звертає увагу на те, що набуття особою частки у статутному капіталі має приводити до виникнення нерозривної ідеальної сукупності двох комплементарних правових статусів особи різної правової природи: правового статусу особи як власника частки та правового статусу особи як учасника товариства [3, с. 432]. При цьому, за словами І. В. Спасибо-Фатєєвої: «обидві ці складові правового режиму частки мають бути невідривно поєднані» [4, с. 119].

Слід ще раз окремо підкреслити, що саме корпоративний пай є оборотоздатним об'єктом, права на який можуть вільно переходити на підставі різноманітних правочинів або правонаступництва на інших підставах (наприклад, у результаті спадкування). При цьому передача прав на корпоративний пай з неминучістю спричиняє також і перехід корпоративних прав до право наступника. Перехід же корпоративних прав без передачі прав на частку в статутному капіталі неможливий.

Корпоративні права самі по собі не можуть бути предметом правочинів. Таким чином, саме корпоративні права слідує за корпоративним паєм, а не навпаки. Таке переплетіння правових статусів і правових режимів створює складнощі і у сфері правового регулювання цих відносин, і у сфері здійснення та захисту прав суб'єктів.

Ще більше складнощів виникає в тих випадках, коли інвестування до статутного капіталу господарського товариства було здійснено за рахунок спільного майна подружжя. У такому випадку, корпоративний пай, що відбувається внаслідок вкладу до статутного капіталу, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя. А корпоративні права, які виникають у зв'язку з набуттям права власності на частку, належать виключно тому з подружжя, який є учасником корпорації. Таким чином, здійснення прав на корпоративний пай як об'єкт права спільної сумісної власності відбувається за взаємною згодою подружжя, в той час як здійснення корпоративних прав ґрунтується лише на волі того з подружжя, який є учасником господарського товариства.

Слід також звернути увагу на той факт, що корпоративний пай та корпоративні права є елементами різних правовідносин, де спільним є лише один суб'єкт, а решта суб'єктів відрізняються. Це можна проілюструвати на прикладі правовідносин, які виникають у зв'язку з інвестуванням одним із подружжя до статутного капіталу господарського товариства за рахунок спільного майна. У цьому випадку виникає два види правовідносин - право власності та корпоративні правовідносини. У речових правовідносинах, крім подружжя - учасника, суб'єктом також є інший з подружжя, а в корпоративних правовідносинах бере участь господарське товариство та решта учасників цього товариства, включаючи того з подружжя, який володіє корпоративними правами. У зв'язку з цим, з огляду на тісний нерозривний зв'язок між об'єктами цих правовідносин, здійснення прав учасником у межах одних правовідносин зачіпає права та інтереси суб'єктів інших правовідносин. Це безумовно позначається на особливостях здійснення прав і може бути підставою для обмежень свободи їх здійснення.

На нашому прикладі, розпорядження учасником своєю часткою як об'єктом права спільної сумісної власності впливає на права та інтереси господарського товариства та решти його учасників, оскільки воно тягне за собою, як наслідок, зміну у складі учасників господарського товариства. Однак, господарське товариство та решта його учасників не завжди зацікавлені в безконтрольній зміні складу учасників, і можуть обмежити право на розпорядження часткою в статуті або корпоративному договорі. Н. Бутрин-Бока справедливо зазначає, що на відміну від інших об'єктів цивільних прав, оборотоздатність корпоративних прав може обмежуватися не лише законом, а й установчими документами (статутом, засновницьким договором) [2, с. 312].

Обмеження права подружжя на поділ корпоративного паю. Корпоративний пай є майновим правом і за своїми характеристиками належить до подільних речей. Про це свідчить, наприклад, те, що у ч. 1 ст. 21 Закону «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» зазначається, що учасник товариства має право відчужити свою частку (*частину частки* – курсив наш) у статутному капіталі товариства оплатно або безоплатно іншим учасникам товариства або третім особам. Таким чином, корпоративний пай, за загальним правилом, може бути предметом договору про поділ майна подружжя. Це підтверджується і практикою Верховного Суду. Так, за справою № 916/2813/18 Верховний Суд зазначив, що подружжя має право на власний розсуд здійснити поділ спільного майна, яке належить їм на праві спільної сумісної власності, при цьому самостійно визначивши його обсяг та частку кожного з них у цьому майні.

Оскільки рішенням загальних зборів засновників збільшено статутний капітал до 30 000 000 грн. та розподілено його між засновником ПП – одним з подружжя та новими учасниками товариства, у тому числі іншим з подружжя, з точки зору норм сімейного законодавства (статті 63 та 64 СК України) слід дійти до висновку, що між подружжям таким чином відбувся поділ статутного капіталу ПП, який до цього перебував у режимі спільного майна подружжя. Зазначений поділ оформлений відповідно до ст. 207 ЦК України (правочин вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо його зміст зафіксований в одному або кількох документах (у тому числі електронних), у листах, телеграмах, якими обмінялися сторони) та ст. 208 ЦК України (у письмовій формі належить вчиняти правочини фізичних осіб між собою на суму, що перевищує у двадцять і більше разів розмір неоподаткованого мінімуму доходів громадян, крім правочинів, передбачених частиною першою статті 206 цього Кодексу).

З огляду на зазначене слід дійти висновку, що після розподілу збільшеного статутного капіталу між подружжям, частки, визначені ним у статутному капіталі приватного підприємства, стали особистою власністю кожного з подружжя [5].

Однак, як уже було зазначено, статутними документами товариства може бути обмежено свободу договору учасника щодо його частки у статутному капіталі. Відповідно до ч. 2 ст. 21 Закону «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» статутом товариства може бути встановлено, що відчуження частки (*частини частки*) та надання її в заставу допускається лише за згодою інших учасників.

Відповідне положення може бути внесене до статуту або виключене з нього одностайним рішенням загальних зборів учасників, у яких взяли участь

всі учасники товариства. Поділ частки, безумовно, не належить до актів, спрямованих на відчуження частки. Проте, з урахуванням того, що поділ частки тягне за собою ті самі наслідки для товариства, а саме, зміну складу його учасників, то, видається, що в статуті ТОВ також може бути передбачено обмеження права на вільний поділ частки між співвласниками. При цьому можливі декілька варіантів таких обмежень. По-перше, у статуті може бути закріплено заборону на поділ частки, таким чином, частка набуває правового режиму неподільного майна. По-друге, у статуті може бути закріплено правило про те, що поділ корпоративного паю допускається тільки за згодою всіх учасників товариства. Такі обмеження є правомірними, оскільки спрямовані на захист інтересів товариства та його учасників.

Слід звернути увагу на те, що закріплення в Статуті таких обмежень з неминучістю робить актуальним питання про способи захисту прав господарського товариства від порушень учасником вимог Статуту. Спеціальних способів захисту в законі не передбачено. Л. В. Сіщук пише, що учасниками підприємницького товариства – сторонами корпоративного договору за порушення умов цього договору можуть бути використані загальні заходи цивільно-правової відповідальності, як-от: відшкодування збитків, виплата неустойки чи виплата грошової компенсації, та спеціальні заходи – купівля-продаж акцій/часток у статутному капіталі, умови застосування яких слід прямо закріплювати у статуті товариства та/або корпоративному договорі [6, с. 347]. І незважаючи на те, що Л. В. Сіщук це пише щодо правових механізмів захисту від порушень корпоративного договору, її пропозиції є актуальними і в питанні захисту від порушень вимог Статуту.

Форма договору про поділ корпоративного паю. Відповідно з ч. 2 ст. 69 СК договір про поділ житлового будинку, квартири, іншого нерухомого майна, а також про виділ нерухомого майна дружині, чоловікові зі складу усього майна подружжя має бути нотаріально посвідчений. Таким чином, спеціальних вимог щодо форми договору про поділ майна, до складу якого входить корпоративний пай, сімейним законодавством не передбачено. Не закріплені такі вимоги і в Законі «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю».

Таким чином, для визначення форми укладення такого договору застосовуються загальні положення про форму правочинів. Відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 208 ЦК у письмовій формі належить вчиняти правочини фізичних осіб між собою на суму, що перевищує у двадцять і більше разів розмір неоподаткованого мінімуму доходів громадян.

Оскільки договір про поділ корпоративного паю спричиняє правові наслідки не тільки для співвласників, а є також і підставою для зміни складу

учасників господарського товариства, не викликає сумнівів, що він не може бути укладений в усній формі. Вимога щодо письмової форми такого договору має бути імперативно закріплена в законодавстві.

А з урахуванням того, що договір про поділ корпоративного паю має відповідати статуту, то для оформлення такого договору доцільно в законі передбачити також і обов'язковість його нотаріального посвідчення, оскільки «правочин, посвідчуваний нотаріально, має вищий ступень доказовості волі особи та інших чинників, з якими пов'язує закон набуття, зміну чи припинення цивільних прав. А нотаріус, посвідчуючи правочин, має здійснити чимало дій, які спрямовані на доведеність правочину вимогам закону» [7, с. 320].

Як альтернативний спосіб або додатковий до нотаріального посвідчення можна також передбачити в законі обов'язковість реєстрації договору про розподіл корпоративного паю в ЄДР. Як справедливо зазначає А. В. Смітюх, «усі правочини щодо корпоративних паїв (часток), не оформлених як цінні папери, які спричиняють виникнення, зміну чи припинення речових прав на паї (частки) або їх обтяження, повинні реєструватися у ЄДР: така реєстрація має бути умовою дійсності зазначених правочинів, а відсутність реєстрації правочину обумовлюватиме його нікчемність» [8, с. 213].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Усе вищевикладене дає змогу дійти таких висновків:

По-перше, на особливості укладення договору про поділ майна, що належить подружжю на праві власності, впливає специфіка об'єкта. Корпоративний пай належить до нетипового об'єкта цивільних прав, особливості його правового режиму мають бути враховані при укладенні договору про поділ майна.

По-друге, специфіка корпоративного паю полягає в тому, що він нерозривно пов'язаний з корпоративними правами, і здійснення речових прав на корпоративний пай впливає на права та інтереси інших учасників корпоративних правовідносин, суб'єктом яких також є один із подружжя, а тому під час укладання договору про поділ майна подружжя, до складу якого входить частка у статутному капіталі, права та інтереси господарського товариства та решти його учасників мають бути враховані.

По-третє, у статутних документах господарського товариства може бути передбачено обмеження прав подружжя на поділ корпоративного паю і таких обмежень має бути дотримано при укладенні договору про поділ майна.

По-четверте, у зв'язку з тим, що поділ корпоративного паю тягне за собою наслідки не лише для сторін цього договору, а й для інших осіб (господарського товариства та решти його учасників), а також у зв'язку з тим, що право на поділ корпоративного паю може бути обмежене статутом

товариства, у законі необхідно закріпити вимогу щодо необхідності письмової форми з нотаріальним посвідченням та (або) державним посвідченням такого договору у ЄДР.

Література

1. Пономаренко О. М. Проблеми визначення правової природи договору про поділ спільного майна подружжя. Зб. наук. пр. Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «ПРАВО». 2020. Вип. 31. URL.: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/fc48809e-6fac-4d7e-b1ca-5e4e2f1fa172/content>. 2. Корпоративне право крізь призму судової практики : монографія / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків : ЕКУС, 2021. 3. Смітюх А. В. Корпоративні права та корпоративні паї (частки): теоретико-правові засади: дис. ...д-ра юрид. наук: 12.00.04. Одеса. 2018. 4. Нетипові об'єкти: зб. ст./ За ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків: ЕКУС, 2022. 5. Постанова ВС від 29.06.2021 за справою № 916/2813/18. URL.: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98531899> 6. Сіщук Л. В. Корпоративний договір у структурі механізму правового регулювання корпоративних відносин. Корпоративне право крізь призму судової практики : монографія / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. – Харків : ЕКУС, 2021. 7. Цивільний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 4. Об'єкти. Правочини. Представництво. Строки. / за ред. І. В. Спасибо_Фатєєвої. Серія «Коментарі та аналітика». Х. : ФОП Колісник А. А., 2010. 8. Смітюх А. В. Частка у статутному капіталі товариства як об'єкт права власності: окремі аспекти. Корпоративне право крізь призму судової практики : монографія / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків : ЕКУС, 2021.